

Αλέξανδρος Σολζενίτσιν: Αρχιπέλαγος Γκουλάγκ

ΕΠΟΠΤΕΙΑ

Βιβλιοθήκη / Κοινωνία / Στο Πατάρι

<https://epopteia.gr/231/gulag-archipelago-2/>

Απόσπασμα από το “Αρχιπέλαγος Γκουλάγκ”, μετφ. Κίρα Σίνου, εκδ. Πάπυρος, 1974

Το 1949 έτυχε να διαβάσω με κάποιους φίλους μου ένα αξιοπρόσεκτο σημείωμα στο περιοδικό “Φύση” της Ακαδημίας Επιστημών. Το σημείωμα έγραφε με ψιλά γράμματα πως κατά τις ανασκαφές που έγιναν κοντά στον ποταμό Κολύμα βρέθηκε κάτω από το έδαφος ένα στρώμα πάγου – ένας παγωμένος αρχαίος χείμαρρος – και μέσα του βρέθηκαν, παγωμένοι επίσης, εκπρόσωποι της παλαιοντολογικής πανίδας που έζησαν πριν από κάμποσες χιλιετηρίδες. Αυτά τα ψάρια, ή τρίτωνες (μεγάλα κοχύλια), ό,τι κι αν ήταν, είχαν διατηρηθεί τόσο φρέσκα, έγραφε ο επιστημονικός συντάκτης, ώστε οι παρόντες, σπάζοντας τον πάγο, τα έφαγαν ΕΥΧΑΡΙΣΤΩΣ. Το περιοδικό κατέπληξε ασφαλώς τους λιγοστούς αναγνώστες του για το πως μπορεί να διατηρηθεί στον πάγο το κρέας του ψαριού για τόσο μεγάλο διάστημα, λίγοι όμως από αυτούς μπόρεσαν να συλλάβουν το πραγματικό συγκλονιστικό νόημα εκείνου του απερίσκεπτου σημειώματος. Εμείς καταλάβαμε αμέσως. Είδαμε όλη αυτή τη σκηνή ζωντανή, με τις πιο παραμικρές λεπτομέρειες: πώς οι παρόντες κομμάτιαζαν τον πάγο με άγρια βιασύνη• πώς, χωρίς να δώσουν καμιά σημασία στα υψηλά ενδιαφέροντα της ιχθυολογίας και σκουντώντας ο ένας τον άλλον με τους αγκώνες, έκοβαν κομμάτια από τη χιλιόχρονη σάρκα, τα έσερναν στη φωτιά, τα λιανίζανε και χόρταιναν την πείνα τους. Το καταλάβαμε, γιατί ανήκαμε κι εμείς σ’ εκείνους τους ΠΑΡΟΝΤΕΣ, ανθρώπους από τη μοναδική στον κόσμο ισχυρή φυλή των Ζεκ (κρατουμένων), που θα μπορούσαν να φάνε ΕΥΧΑΡΙΣΤΩΣ έναν τρίωνα.

Η περιοχή του ποταμού Κολύμα ήταν το μεγαλύτερο και το πιο

φημισμένο νησί, ο πόλος της απανθρωπιάς αυτής της καταπληκτικής χώρας ΓΚΟΥΛΑΓΚ, που η γεωγραφία την έχει κομματιάσει σε αρχιπέλαγος, αλλά η ψυχολογία την αλυσόδεσε σε ήπειρο – μιας χώρας σχεδόν αθέατης, σχεδόν ανεπαίσθητης, όπου και κατοικούσε ο λαός των Ζεκ. Αυτό το Αρχιπέλαγος ήταν διασπαρμένο μέσα σε μιαν άλλη χώρα, τη χώρα που το περιέκλεινε, χωνόταν στις πολιτείες της, υψωνόταν απειλητικά πάνω από τους δρόμους της – κι όμως μερικοί ούτε μάντευαν καν την ύπαρξή του, πάρα πολλοί το είχαν πολύ αόριστα ακουστά και μόνο εκείνοι που είχαν ζήσει εκεί ήξεραν τα πάντα γι ' αυτό. Μα αυτοί έμεναν σιωπηλοί, σαν να είχαν χάσει τη μιλιά τους στα νησιά του Αρχιπελάγους. Σε μιαν ανέλπιστη καμπή της ιστορίας μας βγήκε στο φως κάτι, κάτι ασήμαντα ελάχιστο, γι ' αυτό το Αρχιπέλαγος. Μα τα ίδια εκείνα χέρια που φόρεσαν τις χειροπέδες στα δικά μας απλώνουν τώρα τις παλάμες τους συμφιλιωτικά: “Δεν πρέπει!.. Δεν πρέπει να σκαλίζουμε το παρελθόν!... Όποιος θυμάται τα παλιά, να του βγει το μάτι!” Η παλιά παροιμία όμως καταλήγει: “Αλλά όποιος ξεχνάει, να του βγουν και τα δύο!”

Οι δεκαετίες περνούν και σκεπάζουν ανεπανόρθωτα τις ουλές και τις πληγές του παρελθόντος. Σ ' αυτό το διάστημα μερικά νησιά διαλύθηκαν, λειώσανε, και η πολική θάλασσα της λήθης περνάει τα κύματά της από πάνω τους. Και κάποτε, στον αιώνα που μας έρχεται, αυτό το Αρχιπέλαγος, ο αέρας του και τα κόκαλα των κατοίκων του, παγωμένα μέσα σ ' ένα στρώμα πάγου, θα φαίνονται σαν απίθανοι τρίτωνες.

* * *

Πως πηγαίνει κανείς σ' αυτό το μυστηριώδες Αρχιπέλαγος; Κάθε ώρα πετούν για εκεί αεροπλάνα, φεύγουν πλοία, τραίνα ξεκινούνε ξεφυσώντας, αλλά δεν υπάρχει επάνω τους ούτε μια επιγραφή που να δείχνει τον προορισμό τους. Οι υπάλληλοι στις θυρίδες των εισιτηρίων και οι πράκτορες της Σοβτουρίστ (τουρισμός εσωτερικού) και της Ιντουρίστ (τουρισμός εξωτερικού) θα απορήσουν αν ζητήσετε κανένα εισιτήριο για εκεί. Δεν ξέρουν, δεν έχουν ακούσει τίποτα ούτε για το Αρχιπέλαγος γενικά, ούτε

για κανένα από τα αμέτρητα νησάκια του. Αυτοί που πηγαίνουν να διοικήσουν το Αρχιπέλαγος, βγαίνουν από τις σχολές του Υπουργείου Εσωτερικών. Αυτοί που πηγαίνουν να φρουρήσουν το Αρχιπέλαγος, επιλέγονται μεταξύ των στρατιωτικών επιτρόπων. Και αυτοί που πηγαίνουν εκεί για να πεθάνουν, όπως εσείς κι εγώ, αναγνώστες μου, πρέπει να περάσουν οπωσδήποτε και αποκλειστικά από τη σύλληψη.

Η σύλληψη!! Χρειάζεται να πούμε πως είναι ανατροπή ολόκληρης της ζωής σας; Πως είναι αστροπελέκι που σας χτυπάει κατακέφαλα; Πως είναι μια αδιανόητη ψυχική αναστάτωση, που δεν μπορεί ο καθένας να τη συνηθίσει και γλιστράει συχνά στην παραφροσύνη; Ο κόσμος έχει τόσα κέντρα όσα και ζωντανά πλάσματα. Ο καθένας μας είναι κέντρο του κόσμου και ο κόσμος θρυμματίζεται, όταν κάποιος σας σφυρίξει: «Συλλαμβάνεστε!». Αφού συλλαμβάνεστε εσείς, τι άλλο μπορεί ν' αντέξει σ' αυτό τον σεισμό; Μη μπορώντας όμως με το θολωμένο μυαλό μας να συλλάβουμε αυτή την ανατροπή του κόσμου, τόσο οι πιο ικανοί όσο και οι πιο απλοϊκοί από μας δεν βρίσκουμε, αυτή τη στιγμή, να αντλήσουμε από όλη την εμπειρία της ζωής μας παρά μόνο την κραυγή:

–Εγώ; Γιατί;

Είναι μια ερώτηση που ειπώθηκε εκατομμύρια και εκατομμύρια φορές πριν από μας και δεν πήρε ποτέ καμιά απάντηση.

Η σύλληψη είναι μια αστραπιαία ριζική μεταβολή, μια μεταφορά, μια μετάσταση από μια κατάσταση σε άλλη.

Καθώς ακολουθούσαμε τον μακρύ, λοξό δρόμο της ζωής μας, τρέχαμε ευτυχισμένοι ή σερνόμαστε δυστυχισμένοι μπροστά από φράχτες, φράχτες, φράχτες – σάπιους σανιδένιους φράχτες, χωμάτινες, από τούβλα ή από τσιμέντο μάντρες, κιγκλιδώματα από χυτοσίδηρο. Και δεν κάναμε ποτέ τη σκέψη: τι να βρίσκεται από πίσω τους; Δεν επιχειρήσαμε ούτε με τα μάτια, ούτε με τη σκέψη να κοιτάξουμε πίσω από αυτούς τους φράχτες – και όμως εκεί ακριβώς αρχίζει η χώρα ΓΚΟΥΛΑΓΚ, δίπλα μας, εντελώς δίπλα μας,

δυο μέτρα από μας. Ούτε προσέξαμε ποτέ, σ' αυτούς τους φράχτες, τον αμέτρητο αριθμό από τις κλειδαμπαρωμένες, καλά καμουφλαρισμένες πορτούλες και αυλόπορτες. Όλες, όλες αυτές οι αυλόπορτες ήταν ετοιμασμένες για μας! Και ξαφνικά ανοίγει διάπλατα, γρήγορα, κάποια μοιραία πόρτα και τέσσερα λευκά αντρικά χέρια, ασυνήθιστα στη δουλειά μα αρπακτικά, μας γραπώνουν από τα πόδια, από τα χέρια, από τον γιακά, από τον σκούφο, από το αυτί – μας τραβολογάνε μέσα σαν σακιά, και την αυλόπορτα πίσω μας, την αυλόπορτα που βγάζει στην προηγούμενη ζωή μας, την κλείνουν μια για πάντα, χτυπώντας τη δυνατά. Αυτό είναι όλο. Συλλαμβάνεστε! Και δεν βρίσκετε άλλη απάντηση παρά ένα αρνίσιο βέλασμα: –Εγώ; Γιατί;

Αυτή είναι η σύλληψη: μια λάμψη εκτυφλωτική κι ένα αστροπελέκι, που σπρώχνει με μιας το παρόν στο παρελθόν και κάνει το αδύνατο ένα παρόν με πλήρη δικαιώματα. Κι αυτό είναι όλο. Και δεν είστε σε θέση ν' αφομοιώσετε τίποτε άλλο ούτε την πρώτη ώρα, ούτε το πρώτο μερόνυχτο. Μέσα στην απόγνωσή σας, θα σας γνώσει ακόμα το απατηλό φεγγάρι του τσίρκου• “Είναι λάθος! Θα βρεθεί άκρη!” Όσο για όλα τα άλλα, που σήμερα έχουν πάρει τη μορφή της παραδοσιακής, ακόμα και της λογοτεχνικής αντίληψης για τη σύλληψη, θα συγκεντρωθούν και θα μορφοποιηθούν όχι πια στη δική σας αναστατωμένη μνήμη, αλλά στη μνήμη της οικογένειάς σας και των γειτόνων σας.

Είναι ένα διαπεραστικό νυχτερινό κουδούνισμα ή ένα βάρβαρο χτύπημα στην πόρτα. Είναι η νταηλίδικη εισβολή από βρώμικες μπότες άγρυπνων αστυνομικών. Είναι ο τρομοκρατημένος μάρτυρας, που κρύβεται πίσω από τις πλάτες τους σαν δαρμένο σκυλί. (Και τι τον θέλουν αυτόν τον μάρτυρα; Τα θύματα δεν τολμούν να το σκεφτούν, οι πράκτορες δεν το θυμούνται, αλλά έτσι ορίζουν οι διαταγές, και θα αναγκαστεί να μείνει εδώ όλη τη νύχτα και να υπογράψει το πρωί. Και για τον σηκωμένο με το ζόρι από το κρεβάτι του μάρτυρα, αυτό είναι επίσης μαρτύριο: να περιφέρεται τη μια νύχτα μετά την άλλη και να παραβρίσκεται στη σύλληψη των γειτόνων και των γνωστών του). Η παραδοσιακή σύλληψη είναι ακόμα χέρια τρεμάμενα που ετοιμάζουν τα πράγματα

για εκείνον που φεύγει: αλλαξιές εσώρουχα, κομμάτια σαπουνι, λίγα τρόφιμα, και κανείς δεν ξέρει τι ακριβώς χρειάζεται, τι μπορεί και τι είναι καλύτερα να φορέσει. Οι αστυνομικοί όμως βιάζονται και διακόπτουν τις ετοιμασίες: «Δεν έχει ανάγκη από τίποτα. Θα του δώσουν εκεί να φάει. Εκεί κάνει ζέστη». (Όλα ψέματα! Και τους βιάζουν μόνο και μόνο για να τους τρομοκρατήσουν).

Η παραδοσιακή σύλληψη είναι ακόμα, ύστερα, αφού πάρουν τον δύστυχο τον κρατούμενο, η πολύωρη έρευνα του διαμερίσματος από μια σκληρή, ξένη, καταθλιπτική δύναμη. Είναι η διάρρηξη και το άνοιγμα, το ρίξιμο καταγής και το ξερίζωμα από τους τοίχους, το πέταγμα των πραγμάτων που βρίσκονται στις ντουλάπες και στα τραπέζια, το τίναγμα, το σκόρπισμα, το σχίσιμο και το σώριασμα βουνών από σκουπίδια στο πάτωμα, και το τρίξιμο κάτω από τις μπότες. Και δεν υπάρχει τίποτα ιερό όσο διαρκεί η έρευνα! Όταν έπιασαν τον μηχανοδηγό των τραίνων Ινόσιν, στο δωμάτιο βρισκόταν το φέρετρο με το παιδί του, που μόλις είχε πεθάνει. Οι εκπρόσωποι του νόμου πέταξαν το παιδί από το φέρετρο, και έψαξαν και εκεί! Σηκώνουν ακόμα και τους αρρώστους από τα κρεβάτια τους και λύνουν τους επιδέσμους². Τίποτα δεν μπορεί να θεωρηθεί παράλογο στη διάρκεια της έρευνας! Από τον Τσετβερούχιν, συλλέκτη παλαιών εγγράφων, “άρπαξαν αρκετά φύλλα τσαρικών διαταγμάτων (ουκάζια)”, και συγκεκριμένα τα ουκάζια για τον τερματισμό του πολέμου με τον Ναπολέοντα, για τη σύναψη της Ιεράς Συμμαχίας και για τη Δέηση που έγινε εναντίον της χολέρας το 1830. Από τον καλύτερο γνώστη μας του Θιβέτ Βοστρίκωφ κατασχέσανε αρχαία πολύτιμα θιβετιανά χειρόγραφα (και οι μαθητές του μακαρίτη κατάφεραν να τα γλιτώσουν από τα χέρια της Κα-Κε-Μπε3 μόνο ύστερα από 30 χρόνια!) Όταν έπιασαν τον ειδικό των ανατολικών μελετών Νέφσκυ, του πήραν τα χειρόγραφα των Ταγκούτ (και ύστερα από 25 χρόνια στον μακαρίτη απονεμήθηκε μεταθανάτια το βραβείο Λένιν, γιατί κατάφερε πρώτος να τα διάβαση). Από τον Κάργκερ πήραν το αρχείο των Οστιάκ του ποταμού Γιενισέι και απαγόρευσαν το σύστημα γραφής και το αλφάβητο που είχε εφεύρει αυτός – έτσι ένας ολόκληρος λαός έμεινε χωρίς γραφή. Θα χρειαζόταν πολύς καιρός για να τα

περιγράψει κανείς όλα αυτά λογοτεχνικά, να πώς χαρακτηρίζει όμως ο λαός τις έρευνες της αστυνομίας: Ψάχνουν να βρουν ό,τι δεν υπάρχει. Όσα κατασχεθούν, τα παίρνουν μαζί τους, καμιά φορά μάλιστα αναγκάζουν και τον ίδιο τον κρατούμενο να τα μεταφέρει. Έτσι η Νίνα Αλεξάντροβνα Παλτσίνσκαγια κουβάλησε στην πλάτη της το σακί με τα χαρτιά και τα γράμματα του μακαρίτη του άντρα της, του ακαταπόνητου μεγάλου Ρώσου μηχανικού, και τα πήγε η ίδια στο στόμα ΤΟΥΣ, για πάντα, χωρίς γυρισμό.

Για εκείνους που μένουν μετά τη σύλληψη, αρχίζει μια μακρόσυρτη, ρημαγμένη, άδεια ζωή. Δοκιμάζουν να στείλουν δέματα. Μα από όλες τις θυρίδες ακούγονται γαυγίσματα: «Τέτοιο όνομα δεν υπάρχει στον κατάλογο», «δεν έχουμε κανένα τέτοιο!» Στις χειρότερες μέρες του Λένινγκραντ, για να φτάσεις σ' αυτή τη θυρίδα, χρειαζόταν να σταθείς στην ουρά πέντε μερόνυχτα. Και μόνο έπειτα από κανένα εξάμηνο, ή και χρόνο ακόμα, ο ίδιος ο κρατούμενος ίσως να δώσει κανένα σημείο ζωής ή ίσως να σας πληροφορήσουν απότομα: «Δεν έχει δικαίωμα αλληλογραφίας». Κι αυτό σημαίνει – για πάντα. «Δεν έχει δικαίωμα αλληλογραφίας» – σημαίνει σχεδόν σίγουρα: τουφεκίστηκε. Έτσι φανταζόμαστε τη σύλληψη. Και τη φανταζόμαστε σωστά, γιατί η νυχτερινή σύλληψη του τύπου που περιγράψαμε είναι αυτή που προτιμούν στη χώρα μας, επειδή παρουσιάζει σημαντικά πλεονεκτήματα. Όλοι οι ένοικοι του σπιτιού πεθαίνουν από τον φόβο τους, μόλις ακούγεται το πρώτο χτύπημα στην πόρτα. Εκείνος που συλλαμβάνεται σέρνεται έξω από το ζεστό του κρεβάτι, είναι ανήμπορος και αγουροξυπνημένος, με θολό μυαλό. Στη νυχτερινή σύλληψη οι αστυνομικοί έχουν την υπεροχή: είναι κάμποσοι και οπλισμένοι εναντίον ενός, που δεν πρόλαβε να κουμπώσει καν το παντελόνι του. Στη διάρκεια της σύλληψης και της έρευνας σίγουρα δεν θα συγκεντρωθεί μπροστά στην πόρτα πλήθος από πιθανούς φίλους του θύματος. Επίσης, πηγαίνοντας αργά και με τη σειρά σ' ένα σπίτι, έπειτα σ' ένα άλλο, την άλλη μέρα σε τρίτο κι έπειτα σε τέταρτο, τα αρμόδια αποσπάσματα έχουν τη δυνατότητα να ρίχνουν στις φυλακές πολύ περισσότερους κατοίκους της πόλης από τους αστυνομικούς που τα αποτελούν.

Η νυχτερινή σύλληψη έχει ακόμα κι ένα άλλο πλεονέκτημα: ούτε οι ένοικοι των γειτονικών σπιτιών, ούτε οι διαβάτες στους δρόμους βλέπουν πόσους έπιασαν τη νύχτα. Οι συλλήψεις τρομοκρατούν μόνο τους πιο κοντινούς γείτονες, ενώ για τους πιο μακρινούς το γεγονός δεν έχει μεγάλη σημασία. Είναι σαν να μην έγινε τίποτα. Στην ίδια κορδέλα της ασφάλτου, όπου τη νύχτα πηγαινοέρχονται οι κλούβες, περνούν τη μέρα παρελάσεις της νεολαίας με σημαίες, λουλούδια και χαρούμενα τραγούδια. Εκείνοι όμως που κάνουν τις συλλήψεις, που η υπηρεσία τους συνίσταται αποκλειστικά σ' αυτή τη δουλειά και βλέπουν τη φρίκη των συλληφθέντων σαν κάτι ενοχλητικό και συνηθισμένο, έχουν πολύ πιο πλατιά αντίληψη για το έργο τους. Διαθέτουν και ολόκληρη σχετική θεωρία, μην έχετε την αφέλεια να νομίζετε πως δεν έχουν. Η συλληψηολογία αποτελεί σημαντικό τμήμα της γενικής σωφρονιστικής και θεμελιώνεται σε βασική κοινωνική θεωρία. Οι συλλήψεις χωρίζονται σε κατηγορίες σύμφωνα με διάφορα κριτήρια: νυχτερινές και ημερήσιες, κατ' οίκον, στον τόπο εργασίας και στο ταξίδι, για πρώτη ή για δεύτερη φορά, ατομικές ή ομαδικές. Χωρίζονται επίσης ανάλογα με τον βαθμό του απαιτούμενου αιφνιδιασμού και της προβλεπομένης αντίστασης (μα σε δεκάδες εκατομμύρια περιπτώσεις, δεν προβλεπόταν καμιά αντίσταση, όπως και δεν έγινε). Οι συλλήψεις χωρίζονται και από τη σημαντικότητα της έρευνας που δόθηκε εντολή να γίνει, από το αν είναι ή δεν είναι απαραίτητο να γίνει καταγραφή για την κατάσχεση, αν πρέπει να σφραγιστούν δωμάτια ή ολόκληρο το σπίτι. Χωρίζονται ακόμα από το αν πρέπει να συλληφθεί και η σύζυγος ύστερα από τον σύζυγο και να σταλούν τα παιδιά σε ορφανοτροφείο, ή αν πρέπει να σταλεί όλη η υπόλοιπη οικογένεια στην εξορία, ή ακόμα και οι γέροι στο στρατόπεδο.

Λοιπόν οι συλλήψεις είναι πολύ ποικιλόμορφες; Η Ουγγαρέζα Ίρμα Μέντελ εξασφάλισε κάποτε (το 1926) από την Κομιντέρν (Κομμουνιστική Διεθνή) δυο εισιτήρια σε μιαν από τις πρώτες σειρές του θεάτρου Μπολσόι. Ο ανακριτής Κλέγκελ τη φλερτάριζε και εκείνη τον κάλεσε να πάνε μαζί. Πέρασαν πολύ τρυφερά στην παράσταση, και ύστερα εκείνος την πήγε... κατευθείαν στη Λουμπιάνκα (μεγάλη φυλακή στη Μόσχα). Κάποια ηλιόλουστη μέρα

του Ιουλίου του 1927, αν είδατε στη γέφυρα Κουζνέτσκι ένα νεαρό λιμοκοντόρο να βοηθάει την όμορφη Άννα Σκίρπνικοβα, με το στρογγυλό προσωπάκι και τις κοκκινόξανθες κοτσίδες της, που μόλις είχε αγοράσει ένα μπλε ύφασμα για να φτιάξει φουστάνι, ν' ανεβαίνει σ' ένα μόνιππο (ο αμαξάς κατάλαβε αμέσως και κατσούφιασε: τα όργανα δεν θα του πλήρωναν την κούρσα), να ξέρετε πως δεν επρόκειτο για ερωτικό ραντεβού αλλά πάλι για σύλληψη. Σε λίγο έστριψαν προς τη Λουμπιάνκα και μπήκαν στο ολόμαυρο ρύγχος της πύλης. Και όταν (ύστερα από άλλες είκοσι δυο ανοίξεις) ο πλοίαρχος Μπορίς Μπουρκόφσκι, με την άσπρη του στολή και παρφουμαρισμένος με ακριβή κολόνια, αγοράζει μια τούρτα για κάποια κοπέλα, μην παίρνετε όρκο ότι η τούρτα αυτή θα φτάσει στα χέρια της κοπέλας και δεν θα κομματιαστή από τα μαχαίρια αυτών που θα τον ψάξουν και δεν θα την κουβαλήσει ο πλοίαρχος στο πρώτο κελί, που θα γνωρίσει στη ζωή του. Όχι, ποτέ δεν παραμελήθηκε στη χώρα μας ούτε η σύλληψη μέρα-μεσημέρι, ούτε η σύλληψη στον δρόμο, ούτε η σύλληψη μέσα στην πολυκοσμία. Γίνεται όμως πάντα πολύ ωραία και – πράγμα καταπληκτικό! – τα ίδια τα θύματα σαν να συνεργάζονται με τους αστυνομικούς και φέρνονται όσο γίνεται πιο ευγενικά, ώστε να μην αντιληφθούν οι ζωντανοί τον χαμό του καταδικασμένου.

Δεν γίνεται να συλλάβουν τον καθένα στο σπίτι του, χτυπώντας πρώτα την πόρτα (κι αν πρέπει να χτυπήσουν την πόρτα, αυτό το κάνει ο θυρωρός ή ο ταχυδρόμος), ούτε είναι δυνατό να πιάσουν τον καθένα στη δουλειά του. Αν ο συλλαμβανόμενος είναι ζόρικος, είναι πιο εύκολο να τον πιάσουν έξω από το συνηθισμένο του περιβάλλον – μακριά από τους συγγενείς του, τους συναδέλφους του, τους ομοϊδεάτες του, από κάθε μέρος κατάλληλο για κρυψώνα. Δεν πρέπει να προλάβει ούτε να καταστρέψει, ούτε να κρύψει τίποτα, ούτε να ειδοποίηση κανέναν. Τους ανώτερους λειτουργούς, στρατιωτικούς ή στελέχη του κόμματος, τους τοποθετούσαν καμιά φορά σε νέες θέσεις, έθεταν στη διάθεσή τους ειδικό βαγόνι-σαλόνι και τους έπιαναν κατά το ταξίδι. Κάποιος αφανής θνητός, που έχει τρομοκρατηθεί από το κύμα των συλλήψεων και τον βασανίζουν μια βδομάδα κιόλας οι λοξές ματιές των προϊσταμένων του, καλείται ξαφνικά

στα τοπικά γραφεία του συνδικάτου, όπου του προσφέρουν όλο χαρά ένα εισιτήριο για τα αναπαυτήρια του Σότσι. Το κουνέλι συγκινείται – άδικα λοιπόν τρομοκρατήθηκε τόσο πολύ. Τους ευχαριστεί ενθουσιασμένος και τρέχει στο σπίτι του για να ετοιμάσει τη βαλίτσα του. Του μένουν μόλις δυο ώρες, ώσπου να φύγει το τραίνο, και βρίζει την αργοκίνητη γυναίκα του. Να κι ο σταθμός! Έχει ακόμα αρκετή ώρα στη διάθεσή του. Στην αίθουσα αναμονής ή στο μπαρ τον φωνάζει ένας συμπαθητικός νεαρός: «Δεν με γνωρίζετε, Πιότρ Ιβάνιτς;» Ο Πιότρ Ιβάνιτς βρίσκεται σε δύσκολη θέση: «Δεν σας θυμάμαι, αν και...» Ο νεαρός είναι γεμάτος διαχύσεις: «Μα πώς, μα πώς, ελάτε να σας θυμίσω...» και, χαιρετώντας ευγενικά τη σύζυγο του Πιότρ Ιβάνιτς, της λει: «Με συγχωρείτε, θα σας πάρω τον άντρα σας για μια στιγμούλα...» Η σύζυγος δίνει την άδεια, ο άγνωστος πιάνει με οικειότητα τον Πιότρ Ιβάνιτς από το χέρι – και τον παίρνει για δέκα χρόνια, ή για πάντα! Ο κόσμος στον σταθμό πηγαινοέρχεται ολόγυρα και δεν αντιλαμβάνεται τίποτα... Μην ξεχνάτε πως σε κάθε σταθμό υπάρχει τμήμα της Γκεπεού και μερικά κελιά. Η φορτικότητα αυτών των δήθεν γνωστών είναι τόσο έντονη, ώστε όποιος δεν έχει συνηθίσει στους λυκίσιους τρόπους των στρατοπέδων, δύσκολα μπορεί να τους ξεφορτωθεί. Και μη νομίζετε πως επειδή είστε, λόγου χάρη, ο Αλ-ερ Ντ., υπάλληλος της Αμερικανικής πρεσβείας, δεν μπορούν να σας συλλάβουν μέρα-μεσημέρι στην οδό Γκόρκυ, δίπλα στο κεντρικό τηλεγραφείο. Ο άγνωστος φίλος σας χιμάει επάνω σας μέσα στο πυκνό πλήθος με ανοιχτές τις αρπακτικές αγκάλες του: «Σάσα!» φωνάζει με όλη του τη δύναμη, χωρίς να κρύβεται, καθόλου. «Παλιόφιλε! Χρόνια και ζαμάνια έχουμε να ιδωθούμε!... Έλα, πάμε στην άκρη, να μην ενοχλούμε τον κόσμο». Και εκεί, στην άκρη, δίπλα στο πεζοδρόμιο, μόλις έχει σταματήσει ένα αυτοκίνητο “Πομπιέντα” (Σε μερικές μέρες το πρακτορείο ΤΑΣ θα δηλώσει οργισμένα σε όλες τις εφημερίδες πως οι αρμόδιοι κύκλοι δεν γνωρίζουν τίποτα για την εξαφάνιση του Αλ-ερ Ντ.) Χρειάζεται σοφία γι’ αυτό; Οι λεβέντες μας έκαναν παρόμοιες συλλήψεις και στις Βρυξέλλες (έτσι έπιασαν τον Ζόρα Μπλεντνώφ). Τι κουβέντα λοιπόν μπορεί να γίνεται για τη Μόσχα;

Πρέπει ν’ αναγνωρίσουμε την αξία των Πρακτόρων. Σ’ έναν αιώνα

που οι λόγοι των ρητόρων, τα θεατρικά έργα και τα σχέδια των γυναικείων φορεμάτων φαίνονται σαν να βγήκαν από το ίδιο καλούπι, οι συλλήψεις παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία. Σας παίρνουν ιδιαιτέρως στην πύλη του εργοστασίου, αφού βεβαιώνονται για την ταυτότητά σας, όταν δείχνετε την άδεια εισόδου, και σας συλλαμβάνουν. Σας βουτάνε από το στρατιωτικό νοσοκομείο με 39° πυρετό (περίπτωση Χανς Μπερνστάιν) και ο γιατρός δεν φέρνει καμιά αντίρρηση (ας τολμήσει, αν του βαστάει!). Σας αρπάζουν πάνω από το χειρουργικό τραπέζι την ώρα που σας εγχειρίζουν για έλκος (περίπτωση Ν.Μ. Βορομπιόφ, εκπαιδευτικού επιθεωρητή το 1936) και μισοπεθαμένο, μέσα στα αίματα, σας χώνουν σε ένα κελί (όπως θυμάται ο Καρπούνιτς). Εσείς (η Νάντια Λεβίτσκαγια) καταφέρνετε να πάρετε άδεια για να δείτε την καταδικασμένη μητέρα σας, και η συνάντησή σας αποδείχεται πως είναι αντιπαράσταση και σύλληψη! Στο κατάστημα “Γκαστρονόμ” σας καλούν στο τμήμα παραγγελιών και σας πιάνουν εκεί. Σας συλλαμβάνει ο ζητιάνος που φιλοξενήσατε τη νύχτα στο σπίτι σας από ευσπλαχνία. Σας συλλαμβάνει ο υπάλληλος που ήρθε να μετρήσει την κατανάλωση ρεύματος. Σας συλλαμβάνει ο ποδηλάτης που έπεσε πάνω σας στον δρόμο. Σας συλλαμβάνουν ο ελεγκτής του τραίνου, ο σοφέρ του ταξί, ο υπάλληλος του ταμιευτηρίου ή ο διευθυντής του κινηματογράφου. Όλοι τους μπορούν να σας συλλάβουν και πολύ αργά πια βλέπετε την αστυνομική τους ταυτότητα, που την έχουν κρυμμένη βαθιά στην τσέπη. Οι συλλήψεις μοιάζουν καμιά φορά με παιχνίδι, μόνο που αφιερώνεται σ’ αυτές περίσσια εφευρετικότητα, παραπανίσια ενέργεια, ενώ το θύμα έτσι κι αλλιώς δεν πρόκειται ν’ αντισταθεί. Μήπως μ’ αυτό τον τρόπο οι πράκτορες θέλουν να δικαιολογήσουν τον μισθό τους και τον μεγάλο τους αριθμό; Γιατί, όπως φαίνεται, θα ήταν αρκετό να στείλουν απλώς ειδοποιητήρια στα σημαδεμένα κουνέλια – και αυτά θα παρουσιάζονταν πρόθυμα στην ορισμένη ώρα, με ακρίβεια δευτερολέπτου, με το μπογαλάκι τους στο χέρι, μπροστά στη μαύρη σιδερένια εξώπορτα της Υπηρεσίας Ασφαλείας, για να καταλάβουν ένα κομμάτι του πατώματος στο προορισμένο γι’ αυτούς κελί. (Μήπως έτσι δεν συλλαμβάνουν τους κολχόζνικους; Αυτό θα έλειπε, να πάνε να τους βρουν νυχτιάτικα στην καλύβα

τους, περνώντας τους άθλιους δρόμους. Τους καλούν απλούστατα στο αγροτικό Σοβιέτ, και εκεί τους πιάνουν. Τους απλούς εργάτες τους καλούν στα γραφεία του εργοστασίου). Φυσικά, κάθε μηχανή έχει ορισμένα όρια αποδόσεως, που δεν μπορεί να τα ξεπεράσει. Στα 1945–1946, χρόνια εντατικής και αδιάκοπης δουλειάς, όταν τα στρατιωτικά τρέινα έφταναν από την Ευρώπη το ένα μετά το άλλο και έπρεπε να απορροφηθούν όσοι έρχονταν και να σταλούν στο ΓΚΟΥΛΑΓΚ, τότε κανείς δεν χρησιμοποιούσε πια αυτό το περιττό παιχνίδι, η ίδια η θεωρία ξεθώριασε αρκετά, έχασε τα τελετουργικά της φτερά και οι συλλήψεις δεκάδων χιλιάδων ατόμων κατάντησαν ένα βαρετό προσκλητήριο: οι πράκτορες στέκονταν με τους καταλόγους στο χέρι, καλούσαν ανθρώπους από το ένα τρέινο, τους φόρτωναν σ' ένα άλλο, κι αυτή ήταν όλη η σύλληψη.

Βασικό γνώρισμα των πολιτικών συλλήψεων στο τόπο μας, για μερικές δεκαετίες, ήταν το γεγονός ότι πιάνονταν άνθρωποι εντελώς αθώοι, που γι' αυτό ακριβώς ήταν απροετοίμαστοι και για την πιο παραμικρή αντίσταση. Αυτό δημιουργούσε ένα γενικό αίσθημα υποταγής στη μοίρα και την εντύπωση (αρκετά σωστή άλλωστε με το σύστημα του εσωτερικού διαβατηρίου που εφαρμόζεται στη χώρα μας) πως είναι αδύνατο να ξεφύγεις από τη Γκεπεού ή τη Νι-Κα-Βε-Ντε. Ακόμα και την εποχή που η επιδημία των συλλήψεων βρισκόταν στο αποκορύφωμά της, όταν οι άνθρωποι, φεύγοντας κάθε μέρα για τη δουλειά τους, αποχαιρετούσαν την οικογένειά τους, γιατί δεν ήταν σίγουροι πως θα γύριζαν το βράδυ, ακόμα και τότε δεν προσπαθούσαν ποτέ σχεδόν να το σκάσουν (και αυτοκτονούσαν μόνο σε ελάχιστες περιπτώσεις). Κι αυτό ακριβώς χρειαζόταν. Το ήσυχο αρνί είναι ό,τι πρέπει για τον λύκο! Αυτό γινόταν ακόμα και γιατί τα θύματα δεν καταλάβαιναν τον μηχανισμό των επιδημιών των συλλήψεων. Στις περισσότερες περιπτώσεις τα όργανα δεν είχαν κανένα βαθύτερο λόγο για να διαλέξουν ποιον θα έπιαναν και ποιον δεν θα ενοχλούσαν. Φτάνει να συμπλήρωναν τον καθορισμένο αριθμό. Το συμπλήρωμα του αριθμού μπορούσε να γίνεται με βάση κάποια λογική, μπορούσε όμως και να γίνεται εντελώς στην τύχη. Το 1937 παρουσιάστηκε στα γραφεία της Νι-Κα-Βε-Ντε του

Νοβοτσερκάσκ μια γυναίκα για να ρωτήσει τι να κάνει το μωρό της γειτόνισσας, που είχε μείνει νηστικό μετά τη σύλληψη της μητέρας του. «Καθίστε λιγάκι» της είπαν «θα σας πούμε». Δυο ώρες περίμενε η γυναίκα, ώσπου την πήραν από την αίθουσα αναμονής και την έβαλαν σε ένα κελί: Έπρεπε να συμπληρωθεί γρήγορα ο αριθμός, για να σταλούν οι κρατούμενοι στην πόλη, και αυτή τη βρήκαν πρόχειρη!

Το αντίθετο συνέβη στον Λεττονό Αντρέι Πάβελ από την Όρσα. Η Νι-Κα- Βε-Ντε πήγε στο σπίτι του να τον συλλάβει. Εκείνος δεν άνοιξε την πόρτα, πήδησε από το παράθυρο, πρόλαβε να το σκάση και πήγε κατευθείαν στη Σιβηρία. Λοιπόν, μ' όλο που έζησε εκεί χωρίς ν' αλλάξει το επίθετό του και ήταν ολοφάνερο από τα χαρτιά του πως ήταν από την Όρσα, δεν τον συνέλαβαν ΠΟΤΕ, ούτε τον κάλεσαν στην Αστυνομία, ούτε καν τον θεώρησαν ύποπτο. Γιατί υπάρχουν τριών ειδών διώξεις: μπορεί να διώκεται κανείς σε όλη τη χώρα, σε μια μόνο δημοκρατία ή σε μια μόνο περιοχή, και σχεδόν οι μισές διώξεις σ' εκείνες τις επιδημίες ήταν τοπικές. Ένα άτομο, που διάλεξαν να το συλλάβουν συμπτωματικά, να πούμε ύστερα από την καταγγελία ενός γείτονά του, μπορούσε ν' αντικατασταθεί πολύ εύκολα με έναν άλλο γείτονά του. Άτομα που πιάστηκαν τυχαία σ' ένα μπλόκο ή βρέθηκαν σε κάποιο διαμέρισμα, όπου είχε στηθεί ενέδρα, και είχαν το θάρρος, όπως ο Α. Πάβελ, να το σκάσουν την ίδια ώρα, πριν προλάβουν να τους ανακρίνουν, δεν ξαναπιάνονταν ποτέ, ούτε γινόταν καμιά δίωξη εναντίον τους. Εκείνοι όμως που έμεναν, περιμένοντας να τους απονεμηθεί δικαιοσύνη, καταδικάζονταν. Και όλοι σχεδόν, η συντριπτική πλειοψηφία τους, φέρνονταν με τον ίδιο τρόπο: λιπόψυχα, ανήμπορα, μοιρολατρικά. [...]